

Raa Haqi İnancında ve Folklorunda Evdıl Musa (Abdal Musa)

Erdal Gezik

e.gezik@gmail.com

Yayınlanma Tarihi:

İndirilme Tarihi:

17.10.2026

Önerilen Atıf: Gezik, Erdal (2026). Raa Haqi İnancında ve Folklorunda Evdıl Musa (Abdal Musa). Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. <https://doi.org/10.68413/alevian-siklopedisi.5za6p> (Erişim Tarihi: 17.10.2026)

Alevi Ansiklopedisi,
Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID

lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisation/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143
Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet

Bu madde, çeşitli kaynaklarda Avdel Musa, Avdel Mursa, Avdıl Mursa ve Ewdali Muse biçimlerinde de anılan Evdıl Musa'nın Raa Haqi inanç ve folklorundaki yerini incelemektedir. Evdıl Musa, cinlerin ve perilerin yaşadığına inanılan xeyw katmanında bulunan, kötü cinleri yöneten ve bunlardan oluşan seyyar ordunun komutanı sayılan bir figürdür. Xeywin yaşanan dünyaya en yakın öte dünya katmanı olması, onun ordusuyla insanlar arasındaki karşılaşmaların kozmolojik zeminini oluşturmaktadır. Cinlerin Sipelay, Surelay ve Kewelay biçimindeki yerel sınıflandırılması da Evdıl Musa'nın otoritesinin kapsamını işaret eder niteliktedir. Bununla birlikte yerel anlatılardaki konumu tek yönlü değildir. Bazı aktarımlarda insanlara zarar veren cinlerin önderi olarak sunulurken, başka anlatılarda bu varlıkları denetim altında tutan, onların bu dünyaya geçmesini engelleyen ve böylece insanları koruyan bir evliya olarak kabul edilmektedir. Adına kurban kesilmesi ve "Aziz Avdel" biçiminde yakarıшта bulunulması bu ikinci yorumla ilişkilidir. Taburé Evdıl Musa olarak adlandırılan ordunun Duzgı ve Tujik Baba gibi kutsal güçlerle karşı karşıya gelmesi, bu dünyadaki iyilik ve kötülük mücadelesinin görünmeyen âlemde de sürdüğü düşüncesini yansıtmaktadır. Evdıl Musa'nın adı hem koruyucu dualarda hem de korku ve tehdit içeren beddualarda geçmektedir. Bu sözlü kullanımlar, onun zararından korunulması gereken tehlikeli bir güç ile kötücül varlıkları dizginlemesi beklenen bir otorite arasında konumlandırıldığını göstermektedir. Adındaki "Abdal" sıfatı ve tarihsel Bektaşî ereni Abdal Musa ile benzerliği, figürün geç Orta Çağ ve Osmanlı dönemi ilişkileri içinde yeniden yorumlanmış olabileceği görüşüne yol açmıştır. Ancak bu bağlantı kesin bir özdeşlikten çok, ihtiyatla ele alınması gereken tarihsel bir yorum niteliğindedir. Evdıl Musa anlatıları, Raa Haqi kozmolojisinde cin, evliya, koruyucu ve tehdit edici güç kategorileri arasındaki sınırların her zaman kesin olmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abdal Musa, Beddua, Cin, Curse, Dua, Duzgı, Evdıl Musa, Gebet, Kurban, Mılaket, Opfer, Prayer, Raa Haqi, Tujik Baba, Verwünschung, Xeyw

Keyw ve Görünmeyen Varlıklar Düzeni [1]

Raa Haqi anlatılarında yaşanan dünya, görünmeyen

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

âlemden kesin biçimde kopuk değildir. *A Dina* veya *Haq Dina* olarak adlandırılan öte dünya; *xeyw*, *botın* ve *axiret* olmak üzere üç katmandan meydana gelmektedir. Bunlardan *xeyw*, bu dünyaya en yakın katmandır ve cinlerle perilerin meskeni olarak kabul edilmektedir. Gecenin *xeyw* sakinlerine, gündüzün ise insanlara ayrıldığına inanılmaktadır. İki dünya arasındaki yakınlık, cinlerin ve perilerin insanlarla karşılaşabilmesini; bazı dervişlerin ve keramet sahibi kişilerin de görünmeyen âlemden haber veya yardım alabilmesini mümkün kılan kozmolojik çerçeveyi oluşturmaktadır (Gezik ve Çakmak 2010; Gezik 2008, 4-25).

Bu varlıklar için kullanılan *mılaket* veya *mıleke* terimi, melek, cin ve peri gibi farklı görünmeyen varlıkları içine alan geniş bir kategoridir. Aktarımlarda erkek olanları cin, kadın olanları ise peri olarak adlandırılmaktadır. Cinler giyim renkleriyle ilişkilendirilen *Sipelay*, *Surelay* ve *Kewelay* gruplarına ayrılmaktadır. Beyaz elbiseliler olarak tanımlanan *Sipelaylar*, sayıca en kalabalık ve insanların en fazla çekindiği gruptur. *Surelaylar* ile *Kewelaylar* ise insanlara daha yakın duran ve kimi zaman onlara yardım eden varlıklar olarak anlatılmaktadır. *Evdıl Musa*'nın otoritesi özellikle insanlara zarar verebildiğine inanılan *Sipelaylar* üzerinde kurulmaktadır (Gezik ve Çakmak 2010; Gezik 2008, 4-25).

Cin ile Evliya Arasında İkircikli Bir Figür

Evdıl Musa, bir anlatı çizgisinde *xeyw*deki kötü cinlerin yönlendiricisi ve lideridir. Onun, cinlerden oluşan ve sürekli dolaşan bir ordusu bulunduğuna; bu ordunun komutanı olarak görünmeyen âlemdeki kötücül güçleri harekete geçirebildiğine inanılmaktadır. Bu tasvir, yaşanan dünyadaki iyilik ve kötülük arasındaki mücadelenin öte dünyada da devam ettiği düşüncesine dayanmaktadır. *Evdıl Musa* bu çerçevede korkulan, yönünün insanlara çevrilmesi istenmeyen ve ordusunun saldırısından sakınılan bir güçtür (Gezik ve Çakmak 2010).

Bununla birlikte onun konumu yerel anlatılarda tartışmalıdır.

Başka bir yorumda *Evdıl Musa*, kötü cinleri insanlara karşı yönelten değil, onları denetim altında tutan bir otoritedir. Bu görüşe göre cinlerin *xeywden* bu dünyaya geçmesini engellemekte ve insanlara verebilecekleri büyük zararları sınırlamaktadır. İnsanlara saldıran cinler, onun emrindeki varlıkların tamamı değil, denetiminden çıkmış olanlardır. Böyle anlatılarda *Evdıl Musa* bir cin olmaktan çok, tehlikeli varlıkları dizginleme gücüne sahip bir evliya gibi değerlendirilmektedir. Adına kurban kesilmesi de onun bu kutsal ve koruyucu konumunun tanınmasıyla ilişkilendirilmektedir (Gezik ve Çakmak 2010).

Bu yaklaşım, ona yöneltilen şu yakarıшта belirginleşmektedir: “*Ya Ozız Avdel, to qada qusır ma u aza mare dürbere, bébextu oğire ma u az u uze mare dürbere.*” Duada Aziz Avdel’den kaza ve kusuru topluluktan, onun soyundan ve sopundan uzak tutması; insanları bahtsızlardan ve namertlerden koruması istenmektedir. “Aziz” sıfatının kullanılması, *Evdıl Musa*’nın yalnızca korkulan bir cin olarak görülmediğini göstermektedir. Kurban ve dua aracılığıyla kendisine yönelinmesi, onun gücünün tanındığı ve bu gücün koruyucu bir yöne çevrilmesinin beklendiği ilişkisel bir kutsallık anlayışına işaret etmektedir (Gezik ve Çakmak 2010).

Taburé *Evdıl Musa*, Duzgı ve Tujik Baba

Görünmeyen varlıklar dünyası, bazı anlatılarda insan topluluklarına benzer bir askerî örgütlenme içinde tasvir edilmektedir. *Evdıl Musa*’nın kötü cinlerden oluşan birliği *Taburé Evdıl Musa* adıyla anılmaktadır. Buna karşılık iyi cinlerin Duzgı Baba ile Tujik Baba’nın komutasında bulunduğu aktarılmaktadır. Böylece *xeywde*ki varlıklar yalnız farklı renk ve niteliklere göre sınıflandırılmamakta; karşıt güçlerin yönetimi altındaki birlikler biçiminde de düşünülmektedir (Gezik ve Çakmak 2010; Gezik 2008, 4-25).

Evdıl Musa hakkındaki anlatıların önemli bir bölümü onun Bava Duzgı ile mücadelesine odaklanmaktadır. Duzgı, öte dünyada iyiliğin üstün gelmesi için savaşan ve *Evdıl*

Musa'nın insanlığa zarar vermesini engelleyen kutsal güç olarak sunulmaktadır. Evdıl Musa'nın cinleri saldırıya geçtiğinde Duzgı'nın onları toplarıyla dağıttığına inanılmaktadır. Bir anlatıda Duzgı'nın attığı topraklarla Evdıl Musa'nın ordusunun toprağa dönüştüğü ve darmadağın olduğu; bu nedenle Evdıl Musa'nın Kemerê Duzgı'na görünmemeye çalıştığı belirtilmektedir. Duzgı'nın kutsal bir dağ ve ziyaretle özdeşleşmesi, bu kozmik mücadelenin aynı zamanda Dersim'in kutsal coğrafyasında karşılık bulmasını sağlamaktadır (Aksoy 2000, 22-66; Gezik 2000, 15-28; Çakmak 2008, 26-37; Gezik ve Çakmak 2010).

Tujik Baba da kötü cinlerin korktuğu kutsal figürler arasında yer almaktadır. Tujik Baba'nın geçmişte bu varlıklarla topları aracılığıyla savaştığına ve cinlerle karşılaştığında adının çağrılmasının korunma sağladığına inanılmaktadır. Eski anlatılarda bir elinde top güllesi, diğerinde asa taşıyan Tujik Baba, 366 ziyaretin başı olarak tanımlanmaktadır. Duzgı ve Tujik Baba'ya atfedilen topraklar, görünmeyen kötücül kuvvetlerin dağıtılmasını sağlayan kutsal kudretin folklorik simgeleri hâline gelmektedir. *Evdıl Musa* ise bu anlatı düzeninde hem söz konusu kuvvetlerin komutanı hem de onların denetlenmesinden sorumlu tartışmalı otorite olarak yer almaktadır (Gezik ve Çakmak 2010).

Dua, Beddua ve Korunma Dili

Evdıl Musa'ya ilişkin korku ve belirsizlik gündelik dua ve beddua kalıplarına yansımaktadır. Birisine kötülük dilendiğinde söylenen "Heq vere Avdıl Musay ra hete to kero" ifadesi, "Tanrı Avdel Musa'nın yönünü sana çevirsin" anlamına gelmektedir. Benzer biçimde "Tavura Avdel Mursa to de vejiyo" sözüyle Evdıl Musa'nın taburunun kişiyi çarpması dilenmektedir. Bu ifadelerde Evdıl Musa, yöneldiği kişiye zarar verebilecek büyük ve örgütlü bir gücün sahibi olarak tasavvur edilmektedir (Gezik ve Çakmak 2010).

Aynı gücün uzak tutulması için "*Haq tavura Avdıl Mursay mara dırbero*", yani "*Haq, Avdıl Mursa'nın taburunu bizden uzak tutsun*" biçiminde dua edilmektedir. Böylece *Evdıl*

Musa’nın adı hem kötülüğü bir başkasına yönelten bedduada hem de aynı kötülüğün topluluktan uzaklaştırılmasını isteyen koruyucu duada kullanılmaktadır. Onun adına kurban kesilmesi de benzer bir ilişki mantığı içinde değerlendirilebilir: Amaç yalnızca kutsal bir varlığa bağlılık göstermek değil, tehlikeli ve öngörülemeyen bir gücü denetim, karşılıklılık ve korunma alanına çekmektir. *Evdıl Musa*’nın folklorik anlamı, bu nedenle salt “kötü cin” tanımına indirgenememektedir (Gezik ve Çakmak 2010).

Ad, Tarihsel Hafıza ve Abdal Musa Bağlantısı

Figürün adı kaynaklarda *Evdıl Musa*, Avdel Musa, Avdel Mursa, Avdıl Mursa ve Ewdali Muse gibi farklı biçimlerde kaydedilmektedir. Adındaki “Abdal” sıfatı, figürün tarihsel kökeni hakkında çeşitli yorumlara yol açmıştır. Bunlardan biri, *Evdıl Musa*’nın adını veya bazı özelliklerini geç Orta Çağ’da yaşamış Bektaşî ereni Abdal Musa’yla ilişkilendirmektedir. Bu yoruma göre Bektaşilik, Osmanlı askerî yapılanması ve Yeniçerilerle ilişkilendirilen Abdal Musa imgesi, Osmanlı güçlerinin baskısını deneyimleyen *Raa Haqi* topluluklarının hafızasında karşıt ve kötücül bir figüre dönüşmüş olabilir (Gezik ve Çakmak 2010).

Ancak ad benzerliği, iki figür arasında doğrudan tarihsel özdeşlik kurmak için yeterli değildir. *Evdıl Musa*’nın daha eski bir kötülük temsilcisinin sonradan yeni bir adla anılan biçimi mi, yoksa geç dönemde oluşmuş tarihsel bir hafıza figürü mü olduğu açık değildir. Abdal Musa bağlantısı bu nedenle kanıtlanmış bir köken açıklaması değil; ad, siyasal deneyim ve dinsel hafıza arasındaki olası ilişkiye dikkat çeken bir yorum olarak ele alınmalıdır. Yerel anlatıların farklı dönemlere ait kişi, kurum ve çatışmaları kendi kozmolojik dili içinde yeniden anlamlandırabilmesi, bu ihtimalin tartışılmasını mümkün kılmaktadır (Gezik ve Çakmak 2010).

Sonuç

Evdıl Musa, *Raa Haqi* inanç ve folklorunda kesin ve

değişmez bir kategoriye yerleştirilemeyen ikircikli bir figürdür. *Xeyw*deki kötü cinlerin komutanı ve *Taburé Evdıl Musa*'nın yöneticisi olarak korku uyandırmakta; aynı zamanda bu varlıkları denetim altında tutan, insanlara ulaşmalarını engelleyen ve adına kurban kesilen bir evliya olarak da yorumlanmaktadır. Duzgı ve Tujik Baba ile ilişkilendirilen mücadele anlatıları, iyilik ve kötülük arasındaki karşılaşmayı görünmeyen âlemden kutsal coğrafyaya taşımaktadır. Dua ve beddualarda *Evdıl Musa*'nın yönünün birine çevrilmesi veya taburunun topluluktan uzak tutulmasının istenmesi, bu gücün gündelik dildeki etkisini göstermektedir. Tarihsel Abdal Musa ile kurulan bağlantı ise figürün siyasal deneyimler ve toplumsal hafıza içinde yeniden biçimlenmiş olabileceğini düşündürmekte; ancak kesin bir tarihsel özdeşlik kurmaya imkân vermemektedir. *Evdıl Musa* anlatıları, *Raa Haqi* kozmolojisinde cin, evliya, koruyucu ve tehdit edici güç arasındaki sınırların geçirgen olduğunu; kutsallığın yalnız iyilikle değil, korkulan gücü tanıma, yatıştırma ve denetim altında tutma pratikleriyle de kurulabildiğini göstermektedir.

Sonnotlar

[1] Bu madde, Erdal Gezik ve Hüseyin Çakmak'ın *Raa Haqi - Riya Haqi / Dersim Aleviliği İnanç Terimleri Sözlüğü* adlı eserindeki "Avdel Musa (Mursa) / Ewdali Muse" maddesi temel alınarak; "Mılaket(e) / Mıleke", "Xeyw", "A Dina / Axiret", "Duzgı / Dızgun (Nexar, Rast)", "Tujik Baba / Ziyareta Tujikê" ve "Botın / Batın" maddelerindeki tamamlayıcı bilgilerden yararlanılarak ansiklopedi formatına uyarlanmıştır.

Kaynakça & İleri Okumalar

Aksoy, Gürdal. 2000. "Mithra'dan Bava Duzgın'a: Dersim'de Antik Dönem İnançlarının Sürekliliği Üzerine." *Munzur: Dersim Etnografya Dergisi*, sayı 2: 22-66.

Çakmak, Hüseyin. 2008. "Resmî Anlatımlarda ve Halk Anlatımlarında Duzgı Efsanesi." *Munzur: Dersim Etnografya*

Dergisi, sayı 29: 26-37.

Gezik, Erdal. 2000. "Munzur ve Düzgün'ün Sıroluşlarının Tarihsel Bir Analizi." *Munzur: Dersim Etnografya Dergisi*, sayı 4: 15-28.

Gezik, Erdal. 2008. "Elke, Qerte Boz ve Gul u Gulistan: Dersim Bölgesinde Kültür ve Dinsel Geleneklere Bir Gece Bakışı." *Munzur: Dersim Etnografya Dergisi*, sayı 29: 4-25.

Gezik, Erdal, ve Hüseyin Çakmak. 2010. *Raa Haqi - Riya Haqi / Dersim Aleviliği İnanç Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Kalan Yayınları.